

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

”Se oli idän vaikutusta myös meidän yhteiskuntaelämässämme”

Kaihovirta, Matias; Ehrstedt, Johan

Published in:
Luokkataistelua ruotsiksi

Published: 20/09/2023

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Kaihovirta, M., & Ehrstedt, J., (TRANS.) (2023). ”Se oli idän vaikutusta myös meidän yhteiskuntaelämässämme”: Sivilisaatio, kansakunta ja etnisyyt Karl H. Wiikin näkemyksessä vuosien 1917–1918 tapahtumista. In J. Ehrstedt, M. Kaihovirta, E. Kaukonen, & M. Wickström (Eds.), *Luokkataistelua ruotsiksi: Identiteetti ja ideologia 1900-luvun suomenruotsalaisessa työväenliikkeessä* (pp. 49-80). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/29a0ea89-c4c3-4182-aa82-b5d9d3ff7dfe/content>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

”Se oli idän vaikutusta myös meidän yhteiskuntaelämässämme”

Sivilisaatio, kansakunta ja etnisyys Karl H. Wiikin näkemyksessä vuosien 1917–1918 tapahtumista

Jos Ranskan vallankumouksesta ensimmäisen maailmansodan puhkeamiseen ulottunut pitkä 1800-luku oli ollut optimismin ja edistysuskon vuosisata, niin 1900-lukua tulivat leimaamaan suuret katastrofit ja äärimmäisyydet. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen käsitys länsimaisen sivilisaation riemukkaasta voittokulusta muuttui. Useat eurooppalaiset imperiumit, jotka ennen sotaa olivat alistaneet suuria osia maailmasta valtansa alle ja tehneet sen vakuuttuneina oman eurooppalaisen kulttuurinsa ja sivilisaationsa ylivertauisuudesta, joko luhistuivat sodan jälkeen täysin tai olivat huomattavasti heikompia kuin ennen sotaa. Demokratian todellinen läpimurto tapahtui maailmansodan jälkeen samaan aikaan kun useat keski- ja itäeurooppalaiset valtiot horjuivat sekä työläiskapinoiden että oikeistolaisten vallankaappaus(yritys)ten kourissa. Massojen otettua paikkansa politiikan tiloissa ja vanhojen keski- ja itäeurooppalaisten imperiumien luhistuttua pelättiin erityisesti konservatiivisissa ja taantumuksellisissa piireissä vanhan järjestyksen tuhon olevan alkusoittoa länsimaisen sivilisaation tuhoutumiselle.¹

Suomessa kansallinen vapautuminen Venäjän imperiumin alaisuudesta oli johtanut veriseen yhteenottoon valkoisten ja

punaisten suomalaisten välillä talvella ja keväällä 1918. Historiantutkija Eirik Hornborg tuli myöhemmin kuvanneeksi, kuinka suomalaisen porvariston, joka katsoi puolustaneensa länsimaista ja laillista yhteiskuntajärjestystä vuoden 1918 sodassa, käsitys tavallisesta kansasta koki kovan kolauksen. Sodan katsottiin paljastaneen tavallisen kansan julmuuden, jota pidettiin pimeän, pakannallisen ja sivistymättömän menneisyyden perintönä. Osa asiaa kommentoineista kuvasi sitä suomalaisen kansan sielunelämään ja luonteeseen kuuluvana kaameana piirteenä.² Massojen koettiin olevan alhaisemmalla sivistyksen tasolla yhteiskunnan ylempiin kerroksiin verrattuna, eivätkä tätä mieltä olleet pelkästään porvarilliset mielipidejohtajat ja päätöksentekijät.

Myös kansainvälisen sosialistisen työväenliikkeen keskuudessa kysymys rahvaan omasta poliittisesta toiminnasta jakoi mielipiteitä. Etenkin Venäjän bolševikkivallankumouksen jälkeen keskustelujen kiintopisteeksi tuli valinta vallankumouksen ja uudistustoiminnan välillä. Kyse oli ennen kaikkea siitä, kumpi näistä kahdesta vaihtoehdoisesta toimintastrategiasta oli hyväksyttävä tapa muuttaa kapitalistinen yhteiskunta sosialistiseksi. Kansainvälisen työväenliikkeen parissa käydyssä väittelyssä marxilaisella näkemyksellä luokasta oli tärkeä rooli. Mutta kuten muiden muassa ruotsalainen historiantutkija Håkan Blomqvist on osoittanut, asiasta käydyn sosialistisen aatteellisen väittelyn sisältöön vaikuttivat myös kansakuntaa, etnisyyttä ja sivilisaatiota koskevat käsitykset siinä määrin kuin ne vaikuttivat näkemyksiin luokasta ja kansasta.³

Samaan aikaan kun suomalainen sosiaalidemokratia reformismin hengessä otti etäisyyttä vallankumoukseen kamppailun välineenä, tuli puolue myös vaatimaan omien työläisjäsentensä kurinalaistamista aiempaa suuremmissa määrin. Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota sosiaalidemokraattien ja kommunistien väliseen kiihkeään kamppailuun, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten kamppailun käymiseen vaikuttivat sosiaalidemokraattien ja kommunistien tavat kuvitella ja kehittää omia jäsenkuntiaan. Suomen kontekstissa vuosien 1917–1918 tapahtumilla tuli olemaan ratkaiseva merkitys mo-

lempien vasemmistolaisten liikkeiden, sosiaalidemokraattien ja kommunistien, rakentamille ihanne- ja vastakuville siitä työväenluokasta, jota kumpikin poliittinen liike sanoi edustavansa.

Pitäen lähtökohtanani sosiaalidemokraattien etäisyyden ottamista punaisiin ja vallankumoukseen 1917–1918 haluan selvittää, miten puolue suhtautui omaan jäsenkuntaansa. Dekonstruoivan lähestymistavan tarkoituksena on tutkia miten käsitykset sivilisaatiosta, kansakunnasta ja etnisyydestä näkyivät sosiaalidemokraattisessa työläiskäsityksessä vuoden 1918 sisällissodan jälkeen. Lähestyn kysymyksenasetteluani tutkimalla suomenruotsalaista sosiaalidemokraattia Karl Harald Wiikiä (1883–1946) ja hänen kuvaustaan vallankumouksesta ja sisällissodasta Suomessa 1917–1918. Wiikin valinta perustuu hänen merkitykseensä suomalaisen sosiaalidemokratian teoreettisesti johtavana marxilaisena ja sosialistisena aatepoliitikkona sekä ennen sisällissotaa että sen jälkeen. Hänen roolinsa suomalaisessa työväenliikkeessä oli erityisen tärkeä, mikä oli osin seurausta hänen perehtyneisyydestään sosialistiseen teorianmuodostukseen, osin hänen laajasta kansainvälisestä kontaktiverkostostaan, jonka katsottiin olevan tärkeä resurssi suomalaiselle työväenliikkeelle. Lisäksi Wiik oli yksi Suomen ruotsinkielisen sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen johtohahmoista 1900-luvun alussa.

Rekonstruktioista dekonstruktioon: K. H. Wiikin näkemys vuosien 1917–1918 tapahtumista

Karl Harald Wiik kuului Suomen johtaviin sosiaalidemokraatteihin sisällissotaa edeltävänä ja sen jälkeisenä aikana. Hän suhtautui skeptisesti suomalaisten sosiaalidemokraattien parissa vuosina 1917–1918 nopeasti edenneeseen vallankumoukselliseen kehitykseen ja kieltäytyi hänelle tarjotuista luottamustehtävistä punaisten kansanvaltuuskunnassa. Hän erosi luottamustoimistaan puolueessa punaisten vallankaappauksen aikoihin tammikuussa 1918. Sodan aikana Wiik piti matalaa profilia ja valkoisten voiton jälkeen hän piilotteli reilun vuoden ajan ystäviensä, kuten

taiteen keräilijä Ivar Hörhammerin ja kirjailija Arvid Mörnen, luona Helsingissä. Hänen alkuperäinen ajatuksensa, poliittisen turvapaikan hakeminen Ruotsista puoluetoveri Edvard Gyllingin tavoin, ei kuitenkaan koskaan toteutunut.⁴

Ollessaan ”maan alla” poissa julkisuudesta Wiik omistautui lukemiselle ja kirjoittamiselle tarkoituksenaan tehdä yhteenveto niin omasta kuin sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen poliittisesta toiminnasta. Tuloksena oli joukko käsikirjoituksia, joissa hän käsitteli omaa suhdettaan vuosien 1917–1918 tapahtumiin sekä teki selkoa omasta toiminnastaan maailmansodan vuosina. Wiikin kirjoitustyön pääteos oli joulukuussa 1918 julkaistu kirja *Kovan kokemuksen opetuksia: sananen Suomen työväelle*. Kirja julkaistiin pian sen jälkeen, kun SDP oli pitänyt ylimääräisen puoluekokouksen ja käynnistänyt toimintansa uudelleen. Kirja ilmestyi ainoastaan suomeksi ja siitä otettiin kolme painosta.⁵

Kirjaa voidaan pitää puheenvuorona puolueen tulevasta linjasta ja poliittisesta toiminnasta käydyssä keskustelussa. Wiik osallistui tähän keskusteluun Hannes Ryömän, Väinö Tannerin ja Taavi Tainion kaltaisten, jo aikaisemmin aktiivisten sosiaalidemokraattien tavoin, ja hänen keskustelukumppaninsa tulivat olemaan johtavassa asemassa puolueessa vuoden 1918 jälkeen. Kirja herätti nopeasti huomiota ja levisi laajalle uudelleensyntyneen SDP:n sosiaalidemokraattisten jäsenten keskuudessa.⁶ Silloiset sosiaalidemokraatit pitivät kirjaa puolueen aikaisempia virheitä käsittelevänä, tärkeänä ja kriittisenä keskustelupuheenvuorona, josta oli ammennettavissa suuntaviivoja tulevaisuuden toiminnalle. Wiik oli ollut oppositioasemassa ”vanhassa SDP:ssä” ennen vuotta 1918 ja hän oli kritisoinut silloista puoluejohtoa aivan liian dogmaattisesta suhtautumisesta Marxiin. Tästä syystä häntä kritisoineet tahot katsoivat hänen kuuluvan puolueen oikeisto-siipeen marxilaista luokkakamppailua koskevan ”revisionistisen” näkemyksensä takia. Sen sijaan sisällissodan jälkeen syntyneessä uudessa SDP:ssä Wiik oli saava lisänimen ”puolueen marxilainen omatunto” sen ansiosta, että hänen vuosien 1917–1918 tapahtumia koskevan tilintekonsa katsottiin ilmentävän hänen marxilaista puhdasoppineisuuttaan.⁷

Aikaisempi tutkimus on pitänyt K. H. Wiikiä marxilaisena idealistina ja hänen on katsottu kuuluneen suomalaisen sosiaalidemokratian vasemmisto-oppositioon. Usein Wiikin ajattelua ja toimintaa on tarkasteltu jälkikäteisperspektiivistä tai suorastaan presentistisistä näkökulmista käsin. Wiikiä on yhtäältä kritisoitu ja toisaalta hänet on rehabilitoitu, kummassakin tapauksessa myöhäsyntyisistä poliittisista arvostustavoista käsin. Eräessä oikeistososiaalidemokraattisen historianäkemyksen pohjalle rakentuvassa aatehistoriallisessa analyysissä Wiik nähdään ansiokkaana teoreettikkona jolta puuttui reaalipolitiikassa tarvittavaa pragmatismia.⁸ Erkki Tuomiojan kirjoittaman Wiik-elämäkerran tulkinta on huomattavasti myönteisempi ja ymmärtäväisempi. Tuomioja tulee kuitenkin muistelmissaan kertoneeksi, että hänen oma oppositioasemansa 1970-luvun SDP:ssä sekä auttoi häntä samaistumaan Wiikiin että herätti hänessä halun tutkia tarkemmin tätä lähes täysin unohdettua vasemmisto-oppositioon kuulunutta poliitiikkaa puolueen historiassa.⁹

On oikeastaan hedelmätöntä yrittää luokitella Wiikiä joko pragmaatikoksi tai idealistiksi suhteessa niihin poliittisiin kysymyksiin, joihin hän otti kantaa. Useimpien poliitikkojen tavoin Wiik pyrki perustelemaan poliittista näkemystään sanomalla sen olevan pragmaattinen ja oikea. Poliittisen uransa aikana Wiik kävi usein taistoon sosialismia utopistiseksi kutsuvia väitteitä vastaan. Vasta-argumenttina hän painotti sosialismin tieteellisyyttä suhteessa porvariston idealismiin: marxilaisuus ei hänen mukaansa ollut mitään ”taikauskoo”, vaan tiedettä, jonka lähtökohtana toimivat kapitalistisessa yhteiskunnassa esiintyneet lainalaisuudet.¹⁰

On esitetty, että *Kovan kokemuksen opetuksia* poikkeaisi Wiikin vasemmistososialistisesta näkemyksestä koska hän kritisoisi siinä voimakkain sanankäantein puolueensa omaa jäsenkuntaa.¹¹ Poliittinen historia on kuitenkin harvoin lineaarista ja se sisältämät paradoksit ja yllättävät murrokset kuvaavat Wiikin monipuolisuutta ja -säikeisyyttä poliittisena toimijana. Kirja oli tarkoitettu keskustelupuheenvuoroksi historiallisen murroskauden aikana Suomen historiassa, jolloin demokratian ja työväenliikkeen tulevaisuudesta käytiin kiihkeää keskustelua. Wiikin kirjaa, sekä

muuta hänen kyseisenä ajanjaksona tuottamiaan kirjoituksia ja puheita, voidaan tulkita puheenvuorona sosiaalidemokratiasta. Sen tutkiminen dekonstruoivalla otteella tuottaa historiallisen kuvauksen siitä, miten silloiset sosiaalidemokraatit käyttivät etnisyyteen, kansakuntaan ja sivilisaatioon liittyviä käsitteitä luodakseen yhteisen luokkaidentiteetin.¹²

K. H. Wiik: vasemmistointellektuelli johtajana

Soimaan itseäni siitä, etten ole ollut tarpeeksi oma itseni, liian paljon olen antanut, ei niinkään puoluekurin, vaan puoluetta kohtaan tuntemani solidaarisuuden vaikuttaa toimintaani. Kuitenkin totuuden siemen piilee Ibsenin sanoissa yksinäisen vahvuudesta ja Carlylen väitteessä vaikenneiden miesten joukosta yksittäisen maan voiman lähteenä. Olen arvottanut itseni niin alas, etten ole voinut ajatella olevani hyödyksi muuten kuin massan osana. Olen kuitenkin ajan mittaan alkanut ajatella, että kenties minussa on ainesta johonkin parempaan ja että minun on pitänyt Johannes Kastajan tapaan aloittaa oleskelemalla autiomaassa. Viimeiset neljä kuukautta ovat olleet minulle tuollainen oleskelu autiomaassa; toivon sen olevan alku uudelle vaiheelle elämässäni. Olisi hienoa elää eheämmin kuin mitä olen tähän mennessä tehnyt.¹³

Wiik ja Arvid Mörne olivat tutustuneet toisiinsa ruotsinkielisen sosiaalidemokratian toiminnassa 1900-luvun alussa. Mörne oli innoittanut nuorta Wiikiä kirjallisilla kuvauksillaan ruotsinkielisen työväenluokan elämästä ja sosiaalisesti haavoittuvasta asemasta. Heitä oli yhdistänyt palava sosiaalinen ja poliittinen innostus herättää ruotsinkielinen työväestö sekä luokkatietoisuuteen että tiedostamaan oma ruotsalaiskansallinen luonteensa. Miehet olivat pysyneet ystävinä, vaikka heidän tiensä olivat sittemmin erkaantuneet toisistaan. Mörne oli tosin avoimesti tunkenut valkoisia, mutta se ei estänyt häntä antamasta ”punaisen” Wiikin piileskellä kotonaan pian sisällissodan päätyttyä. Ennen kuin Wiik pyysi päästä piiloon Mörnen luo, kirjoitti hän Mörnelle kirjeen, jossa hän esitti näkemyksensä vuosien 1917–1918

tapahtumista. Kirjeessä Wiik tunnusti, että kaikesta hänen mallillisuudestaan ja rauhallsuudestaan huolimatta vallankumouksellinen joukkopsykoosi oli välillä saanut hänetkin valtaansa:

Puolueessa syksy 1917 oli epäselvyyden aikaa, kaikki kiehui ja kuohui, vallankumoukselliset iskusanat kaikuivat ilmassa, ja pulaa oli tarkka- ja pitkänäköisistä miehistä. Saattaaapi olla, että siihen aikaan itsekin jossain määrin tulin sitä fraseologiaa käyttäneeksi. Mutta kun vallankumouksen haamu toden teolla tuli näköpiiriin, aloin pohtia asiaa ja totesin sen olevan pahasta [...] Suurlakosta saadut merkittävät kokemukset vaikuttivat myös asiaan. Murhatteot yms. osoittivat sen tason jolla tavallinen kansa oli, ja minua hirvitti ajatus vallankumouksesta tämän kansan tekemänä.¹⁴

Wiik alleviivasi sitä, kuinka puolue oli ollut massojen vietävissä ja että puolueelta oli puuttunut päteviä, marxilaisen luokkataistelupuolueen johtamiseen soveltuvia johtajia. Wiikin mukaan määrätietoisten ja vahvojen johtajien tulisi jatkossa olla sisällissodan raunioista nousseen puolueen ohjaimissa.¹⁵

Miten K. H. Wiik asemoi itsensä suhteessa työväenliikkeeseen ja ympäröivään yhteiskuntaan? Aatteita ja teorioita merkityksiä rakentavalla tavalla käyttäneelle Wiikille kyse ei ollut mistään refleksiinomaisesta päätöksestä, vaan hänen näkemyksensä kumpusi siitä, miten hän asemoi itsensä suhteessa ”joukkoliikkeeseen” jota hän katsoi edustavansa. Kirjeessään Mörnelle Wiik mainitsi nimeltä 1800-luvulla vaikuttaneen skotlantilaisen filosofin ja kirjailijan Thomas Carlylen sekä norjalaisen näytelmäkirjailijan Henrik Ibsenin. Molempiin miehiin viittaaminen on varsin ymmärrettävää tilanteessa, jossa Wiik on asemoimassa itseään joukkojen johtajaksi. Carlylestä oli tullut laajalti tunnettu ”suurmies-teoriansa” ansiosta. Teorian mukaan historian kulku voitiin selittää esimerkiksi Caesarin ja Napoleonin kaltaisten suurmiesten tekojen kautta. Historian suurmiesten urotekoja tutkiva ihminen innostuisi puolestaan tekemään urotekoja ihmiskunnan hyväksi. Wiik vertasi itseään niihin ”vaikeneviin miehiin” joiden olisi pitänyt astua esiin ja toimia voimakkaan määrätietoisesti aikana jolloin yhteiskunta oli joutunut massapsykoosin kouriin.

Ibsenin tunnettu näytelmä *Kansanvihollinen* kertoo lääkäristä ja tämän kamppailusta epämiellyttävän totuuden kertomiseksi loishyökkäyksen uhkaaman pienen kaupungin asukkaille. Muut eivät kuitenkaan omien etujensa tähden halua totuuden tulevan julki. Ibsenin kertomus kiinnittyy osaksi laajempaa poliittista teemaa, eli sitä, miten oikeutta ja totuutta tavoittelevat valistuneet yksilöt joutuvat turmeltuneiden massojen uhreiksi. Kirjallisuushistorioitsija John Careyn mukaan varhaisen 1900-luvun eurooppalaisissa kirjallisissa piireissä ja sivistyneistössä syntyi kulttuurielitistinen katsomus, jossa tavallinen kansa esitettiin sivistymättömänä ja muodottomana massana. Carey esittää, että massoista tuli 1900-luvun alussa itse itsensä nimittäneelle kulttuurielitille eräänlainen negatiivinen projektio aikana jolloin ”massat valloittivat” julkisen tilan ja alkoivat yhä äänekkäämmin esittää vaatimuksiaan, joita eliitti piti yhä luotaantyöntävämpinä. Sivistymättöminä ja karkeina pidettyjä massoja kohtaan tunnettu vihamielisyys ei ollut yhteiskunnan porvarillisten piirien yksinoikeus. Esimerkiksi maailmankuulu sosialistinen kirjailija George Bernard Shaw, joka muiden brittiläisen vasemmistososiaalidemokraattisen Fabian Societyn jäsenten tavoin kannatti lämpimästi eugeniikkaa, sanoi: ”if we desire a certain type of civilization and culture, we must exterminate the sort of people who do not fit into it.”¹⁶

Aiempi Wiikiä käsittelevä tutkimus on kuvannut hänet johtajankykyjä vailla olevana ihmisenä, joka olisi tiukasti kieltäytynyt pyynnöistä astua esiin työväenliikkeen johtajana.¹⁷ Sen sijaan Wiik tuli asemoineeksi itsensä työväenliikkeen sisällä vasemmistointellektuelliseksi johtajaksi, henkilöksi joka kohosi massojen yläpuolelle ja joka saattoi nostaa yksittäisiä lahjakkaita yksilöitä muita johtamaan. Hän näki tehtäväkseen levittää tietoa marxilaisuudesta kouluja käymättömän työväen parissa sekä tehdä heidät tietoisiksi maailmanhistoriallisesta tehtävästään, sosialistisen yhteiskunnan luomisesta. Ennen kuin tasa-arvoinen yhteiskunta oli mahdollista saavuttaa, tuli työväenliikkeessä tehdä selväksi johtajien ja joukkojen välillä vallinnut ero. Wiik ei ollut leninisti, sillä hän uskoi, että yksilöiden oli valistustoiminnan avulla mah-

dollista erottautua massoista ja että juuri näiden luokkatietoisten subjektien oli tarkoitus toimia työväenliikkeen todellisina johtajina. Wiikin mukaan asioiden laita ei ollut tämänlainen vuosina 1917–1918.¹⁸ Intellektuellien mielestä sivistys ei myöskään tarkoittanut sitä, että massoille oltaisiin annettu mitä ne halusivat. Sivistyksessä oli kyse intellektuellien tavoittelemisen arvoisina pitämistä asioista.

Vasemmistointellektuelli ymmärrettiin 1900-luvun alussa henkilöksi, joka toimi aktiivisesti liikkeen puolesta ja joka asemoitui kriittisesti suhteessa vallanpitäjiin (myös puolueen sisällä). Tämän vasemmistossa vallinneen ihannekuvan mukaan intellektuelli menetteli aina rehellisesti, oli syvällisesti perehtynyt marxilaiseen dialektiikkaan sekä pyrki toiminnassaan totuuden ja oikeudenmukaisuuden saavuttamiseen. Vaikka vasemmistointellektuelli olikin osa kollektiivia, katsottiin hänen kuitenkin olevan oma itsenäinen toimijansa ja yksilönsä. Näkökanta pohjasi niihin intellektuelleja koskeviin ihanteisiin, jotka olivat 1800-luvun mittaan alkaneet muotoutua eurooppalaisen sivistyseliitin parissa. 1800-luvun lopussa intellektuellit alkoivat ottaa etäisyyttä valtaapitävään koulutettuun eliittiin ja kritisoida eliitin tavalliseen kansaan kohdistamaa vallankäyttöä. Intellektuellin tehtävä oli toimia massojen vapautumisen välineenä. Tämän lisäksi älymystön jäsenillä oli kyky olla oman aikansa hermolla, kertoa siitä muille ja jopa ennustaa tulevaisuuden kulku. Kulttuurihistorioitsija Hanne Koivisto on osoittanut, että suomalaiset vasemmistointellektuellit näkivät yhtäläisyyksiä intellektuellin ihannekuvan ja modernin ihmisen välillä; molempia kuvailtiin rationaalisina toimijoina, joiden argumentaatio pohjasi tietoon ja järkeen.¹⁹

Materialismi ja atavismi kapinan syinä

Kun kansaa porvariston leirissä moitittiin katkerasti atavismista ja haluttiin saada se jälleen lainkuuliaiseksi kovaa kuria käytämällä, olivat Wiik ja sosiaalidemokraatit itse asiassa samoilla

linjoilla mitä tuli työväenluokan kurinalaistamiseen. Wiikin mukaan kapinaan oli johtanut se, että ”[...] suuri massa jäi siitä huolimatta [...] hämäreiden vaistoja johtamaksi ja uskoen, että niin kuin sen imartelijat ovat sille uskotelleet, se itse johti puoluetta”.²⁰ Wiikin heti sisällissodan jälkeen esitetyn kommentin sävy on sellainen, että on syytä olettaa hänen lukeneen ja seuranneen pääosin porvariston taholla – ja etenkin sen oikeistossa – käytyä debattia kapinasta ja punaisista siinä esitetyistä kielteisistä näkemyksistä. Oikeiston kuvauksessa turmeltuneet sosialistiset agitaattorit olivat johtaneet massat harhaan. Punaiset massat olivat melkein pääläimellisiä, raakoja ja brutaaleja, sijoittuen kauas länsimaisen ihmisen kulttuuri- ja sivistystason alapuolelle. Osa valkoisia kannattaneista porvarillisista mielipidevaikuttajista, jotka pyrkivät ymmärtämään kapinaa tieteellisestä perspektiivistä, ilmaisivat sekä sosiaalipsykologiaan että rotubiologiaan pohjaavia selityksiä, joiden mukaan kyseessä oli suomalaisen kansan osoittama atavismi. Myös alaluokan geneettinen poikkeavuus yläluokasta nähtiin pätevässä selityksenä sille, että proletariaatti vaikutti primitiivisemmältä ja että se oli alemmalla sivilisaation tasolla.²¹ Näiden näkemysten vaikutuksista Wiikin ajatteluun ei ole tietoa.

Valkoisen Suomen porvarilliset piirit eivät olleet ainoita joiden keskuudessa valiteltiin kansan alhaista kehitystasoa. Punaisessa Suomessa maaliskuussa 1918 vierailnut Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen puoluesihteri Gustav Möller tervehti ilolla punaisten tappiota muutamaa kuukautta myöhemmin. Artikkelissaan sosiaalidemokraattisessa aikakausjulkaisussa *Tidenissä* hän alleviivasi, ettei sosialistisella vallankumouksella ja marxilaisella luokkataistelulla ollut edellytyksiä onnistua suomalaisten ja venäläisten kaltaisten, sosiaalisesti ja kulttuurisesti alikehittyneiden kansojen parissa.²² Tapaamisessaan kansanvaltuuskunnan jäsenten kanssa Möller oli avoimesti ilmaissut Suomen vallankumouksen onnistumismahdollisuuksia koskevat epäilynsä. Ruotsalainen sosiaalidemokraattinen puoluesihteri oli sitä mieltä, että demokraattisen valtiosäännön haastaminen aseisiin turvautumalla oli suomalaisilta sosiaalidemokraateilta moraalisesti kestämätön teko. Wiik oli tammikuussa 1918 perustellut eroaan

puoluetoimikunnasta (puoluehallituksesta) samansuuntaisilla näkemyksillä.²³

Sisällissodan jälkeen Wiik tuli Möllerin tavoin väittäneeksi, että yhteiskunnallinen takapajuisuus ja kansan atavismi olivat ratkaisevia syitä kapinalle ja sen epäonnistumiselle Suomessa 1917–1918. Wiik kritisoi porvaristoa välttämättömien yhteiskunnallisten uudistusten viivyttämisestä ja tsaarinhallinnon autoritäärisen luonteen hyötymisestä. Tämän seurauksena välttämättömät yhteiskunnalliset uudistukset, jotka toteutuessaan olisivat voineet pelastaa suomalaisen yhteiskunnan vuonna 1917 puhjenneelta akuutilta elintarvikekriisiltä, jäivät toteuttamatta. Hän oli kuitenkin samaa mieltä niiden porvariston edustajien kanssa, joiden mukaan sotateollisuus ja venäläisten linnoitustyöt olivat houkutteleet etenkin maaseudun tilatonta väestöä eteläisen Suomen asutuskeskuksiin. Uudet tulokkaat maaseudulta olivat muodostaneet sen kurittoman ryysyköyhälistön joka tulisi muodostamaan punakaartien ytimen.²⁴

Wiikin aloitettua sittemmin uudestaan poliittisen toimintansa keväällä 1919 hän tähdensi Helsingissä pitämässään vappupuheessa niitä sisällissodan opetuksia, joista sosiaalidemokraattien oli hyvä ottaa vaarin ja väitti, että ”[i]tsesuojeluvaisto saa työväenluokan tarttumaan vakavamieliseen valistus- ja kitkemistöimintaan keskuudessaan”. Estääkseen kommunistien vaarallisen myyräntyön SDP:n tuli harjoittaa aktiivista sivistystyötä Suomessa jo jalansijaa saaneen sosiaalidemokraattisen määrätietoisuuden vahvistamiseksi. Wiikin mielestä nimenomaan työväen sivistymättömyys uhkasi työväenluokan henkistä tilaa ja johti sen harhateille.²⁵

Wiikin puhe ”itsesuojeluvaistosta” ja atavismista ei ollut lainkaan epätavallinen, kun huomioidaan pohjoismaisen sosiaalidemokratian sosiaalidarwinistiset vaikutteet. Sosialistisessa versiossa sosiaalidarwinismista väitettiin maailman rakentuvan lainalaisuuksien varaan ja että ihmiskunnan historiassa oli kyse evolutiionistisesta kehityksestä. Tästä syystä oli hyödytöntä yrittää hypätä jonkin kehitysvaiheen yli. Ainoastaan asteittain etenevä kehitys voisi johtaa yhteiskunnan kohti sosialismia. Wiikiin ja muihin

suomalaisiin sosiaalidemokraatteihin oli vaikuttanut toisen internationaalinen parissa ennen ensimmäistä maailmansotaa kehittynyt marxilainen näkemys, jonka mukaan sosiaalidemokratian tärkein tehtävä oli massojen luokkatietoisuuden herättäminen ja pyrkimys toteuttaa historiallinen tehtävänsä, eli kapitalistisen yhteiskunnan kumoaminen ja sen korvaaminen sosialistisella. Sosiaalidemokratia oli liike, joka pohjautui tieteellisen ajattelun tukemaan järkeen ja pyrkimykseen sivistää massoja. Rahvaanomainen taikausko ja rahvaan atavismi tulitaisiin hävittämään valmistettaessa tietä yhteiskunnan asteittaiselle siirtymiselle sosialismiin.²⁶

Luokkataistelu oli viime kädessä taistelua olemassaolosta ja siitä tulisivat selviämään voittajina voimakkaimmat ja parhaiten sopeutuvat yksilöt. Mikäli työväki ymmärtäisi sivistystyön ja sosiaalidemokraattiseen tietoisuuteen tähtäävän kasvatuksen arvon, olisi se valmis korkeampaan vaiheeseen ihmiskunnan historiallisessa kehityksessä, eli sosialismiin. Wiik oli täysin vakuuttunut siitä, että sisällissodan kovat koettelemukset olivat karaisseet suomalaiset sosiaalidemokraattiset työläiset paremmin kapitalistista riistotaloutta sietäväksi ja kykeneväisiksi toteuttamaan ”työväenluokan suuren, kansainvälisen kulttuuriteon”.²⁷

Wiik kuitenkin huomautti, että aineellisten syiden lisäksi oli huomioitava takapajuinen ja juurettoman maalaisväestön alhaisen psykologisen ja kulttuurisen kehitystason merkitys. Siinä missä konservatiivit näkivät punaisten atavismin laiskan roska-
väen parantumattomana luonteenpiirteenä, olivat Wiikin kaltaiset sosialistit sitä mieltä, että eurooppalaisten kansojen erilaiset kehitystasot olivat riippuvaisia kunkin maan teollistumisasteesta.²⁸ Venäjän bolševikkivallankumouksen jälkeen Wiik ja muut länsieurooppalaiset sosiaalidemokraatit tulivat tähdentäneeksi, että sosialismia ei ollut mahdollista saavuttaa hyppäämällä jonkin yksittäisen kehitysvaiheen yli.²⁹ Maaseutuköyhälistö ei ollut valmis ajatellakseen ja toimiakseen sosialistisesti, koska sillä ei ollut kokemusta teollisuuskapitalistisessa tuotantojärjestelmässä elämisestä. Erityisesti tämä päti niihin tuhansiin maaseudun työläisiin, joita oli virrannut sotateollisuuden palvelukseen ja linnoi-

tustoihin. Wiik oli sitä mieltä, että linnoitustöissä olleet työläiset ”[...] eivät olleet aikaisemminkaan tottuneet järjestettyyn taloudelliseen elämään, ja vallityöt voivat kaikkein vähimmin totuttaa heidät siihen”.³⁰

Suomalainen yhteiskunta oli läpikäynyt nopean teollistumisen, mutta kulttuurinen kehitys oli ollut suhteessa hitaampaa, eivätkä porvaristo tai sosiaalidemokraatit olleet sitä yrittäneet edistää. Wiik väitti, että sosiaalidemokraatit olivat olleet aivan liian keskittyneitä juokkoliikeen luomiseen lyhyessä ajassa. Kirjeessään Mörnelle Wiik ilmaisi mielipiteensä, että pitkäjänteisen sosiaalidemokraattisen valistustoiminnan harjoittaminen ei enää ollut ollut mahdollista syksyllä 1917. Wiikin mukaan ”vuoden 1917 aikana sitä vastoin määrä voitti [...] laadun kustannuksella. Se joukko oli minulle vieras ja minä sille”.³¹

Suomalaisen sosiaalidemokratian agraarinen luonne, eli se, että jäsenistö koostui suurelta osin maaseudun osattomista ja torppareista, oli Wiikin mukaan ristiriidassa Marxin proletaarista luokkataistelua ja sosialistista vallankumousta koskevan näkemyksen kanssa:

Oltuaan siihen saakka pieni teollisuustyöväen puolue, johon oli liittynyt pienempi määrä maalaistyöväkeä, paisui sosialidemokratia nyt todelliseksi ”kansanpuolueeksi” saavuttaen kaiken sen suosion ja mahtavuuden, minkä semmoinen puolue voi saada, mutta muodostuen samalla kirjavaksi kokoonpanoltaan. Puolueeseen kuului nyttemmin muun muuassa suuria torpparijoukkoja, joilla ei voinut olla sosialistisia kehitystendenssejä, vaan joita pikemmin elähytti pienviljelijän ihanne – ”oma maa” [...].³²

Ainoastaan kaupungeissa asuneet ja teollisuudessa työskennelleet työläisjoukot olivat vastaanottavia ja kykenivät ymmärtämään sosialismin tarkoituksen. Tehdastyöläiset olivat kehittyneet kapitalismissa ja etääntyneet sellaisista pikkuporvarillisista perinteistä ja ajatustavoista, jotka olivat leimallisia esimerkiksi torppareille. Wiik piti äärimmäisen vaarallisena sitä, että suomalainen työväenliike oli sekoittanut yhteen ”monenlaisia kerroksia”,

eli yhdistänyt luokkatietoisia teollisuustyöläisiä ja maaseudun tilatonta köyhälistöä yhdeksi joukoksi.

Kehittymättömille ja sekalaisille työläisjoukoille vallankumouksesta tuli käsite, jota he eivät täysin pystyneet ymmärtämään: ”[v]allankumous”, jonka he vain hämärästi käsittivät, mutta joka heidän mielikuvituksessaan oli porttina uuteen, onnellisempaan maailmaan”.³³ Kyvyttömyys ajatella ja toimia (länsimaisen) rationaalisella tavalla oli Wiikin mielestä tyypillinen piirre kehittymättömälle ja atavistiselle kansalle, jonka elinpiiri koostui puolifeodaalisen agraarisen yhteiskunnan kulttuurista ja elämänmuodoista. Länsimaisena ideologiana sosiaalidemokratia opetti sosialistisen yhteiskunnan luomisen vaativan yksilöiltä jatkuvaa työtä, kuria ja sisäistä voimaa. Suomessa työväenliikkeen rungon muodostaneet sekalaiset työläisjoukot olivat kuitenkin olleet vastaanottavaisia ainoastaan vallankumouksen viestille vapaudesta, eivätkä olleet ymmärtäneet heiltä itseltään vaadittua osuutta, eli sitä, että työväen tuli antaa valistuneiden johtajien johtaa itseään voidakseen myöhemmin itse johtaa yhteiskuntaa kohti sosialismia.³⁴

Wiik tuli väittäneeksi, että atavismi oli jopa suurempi uhka yhteiskunnan kehitykselle kuin väestön enemmistön ala-arvoiset aineelliset elinolosuhteet. Mainitut seikat olivat luonnollisesti tiiviisti kytköksissä toisiinsa, mutta Wiikin mielestä ei ollut mitään takeita siitä, että edes kapitalistisessa tuotantojärjestelmässä eläneet proletaarit voisivat karistaa harteiltaan kulttuurisen paino-lastinsa. Suomen olosuhteet olivat siinä mielessä poikkeukselliset, että teollistuminen oli tapahtunut hyvin lyhyen ajan sisään ja väestö oli muuttanut maaseudulta teollisuuskaupunkeihin yhden sukupolven aikana. Tämän takia suomalainen sosiaalidemokratia oli huomattavasti heikommalla pohjalla kuin sen länsieurooppalaiset veljespuolueet, jotka olivat paljon pidemmällä teollisuuskapitalistisessa kehityksessä:

On ollut Suomen sosialidemokratialle onnettomuudeksi, että se työväestö, joka lähinnä ympäröi liikkeen johdon, usein johtaen sitä, joskus terroriseeraten sitä, on pääkaupungin. Tämä työväestö, jota sen imartelijat ovat alituisesti silittäen kehuneet tavat-

toman ”marxilaiseksi” ja luokkatietoiseksi, on itse asiassa ollut vain pienemmäksi osaksi kokoonpantu kehittyneistä, ajattelevista sosialidemokraateista, jotka varsinkaan levottomina aikoina, kuten v. 1917, eivät ole voineet pitää puoltaan niiden alhaisemmalla asteella olevain, kirjavain ainesten suhteen, jotka nopeasti kasvavassa suurkaupungissa näyttelevät niin huomattavaa osaa. Näin ollen ei valistunut luokkatietoisuus ja johdonmukaisuus ole ollut Helsingin työväen puolue toiminnan tunnusmerkkinä.³⁵

Wiik ei periaatteessa vastustanut yhteiskunnan vallankumouksellista muuttamista, koska se kuului erottamattomana osana historiallisen materialismin näkemykseen yhteiskunnallisesta muutoksesta. Hän muun muassa katsoi Lutherin uskonpuhdistuksen ja Ranskan suuren vallankumouksen kuuluvan suurimpiin yksittäisiin edistysaskeliin, ei vain länsimaiden, vaan koko ihmiskunnan kehityksen historiassa.³⁶ Mutta mikäli kehittymättömän ja takapajuksen kansan annettiin astua vallankumouksen johtoon, oli se väistämättä päättyvä verenvuodatukseen ja barbariaan:

Suomen köyhälistöllä ei ollut kumouksellista tehtävää varten kaikkia tarpeellisia ominaisuuksia. Se ei ollut riveistään erottanut siinä olevia ala-arvoisia aineksia; nämä tulisivat vallankumouksellisliikkeessä helposti määräämään sen ilmaisumuodot ja siten riistämään köyhälistöltä sen siveellisen etevämmyyden vastustajiin verraten, jota ilman se ei voi voittaa eikä oikein käyttää voittoansa. Suurlakko mielettömien hirvittävine murhineen oli tässä suhteessa varoittavana esimerkkinä.³⁷

Wiik oli sitä mieltä, ettei Suomessa vuonna 1917 olisi ollut edellytyksiä sosialistiselle vallankumoukselle. Sen sijaan edellytykset olivat olleet hyvät yhteiskunnan muuttamiselle sosialistiseen suuntaan demokraattisin keinoin, koska maassa oli vahva sosiaalidemokratia ja kansanvaltaisesti ajatteleva pienviljelijäluokka.³⁸ Wiik katsoi, että puolueen olisi pitänyt antaa ”vallankumouksellisten” mennä tiehensä ja erottaa heidät puolueesta. Esimerkkinä hän käytti puolueen toimintaa myöhäiskesällä 1917 tapahtuneen niin kutsutun Turun voimellakan yhteydessä. Tuol-

loin puolue oli ottanut tiukasti etäisyyttä kapinoitsijoihin ja sen olisi Wiikin mukaan pitänyt jatkaa samalla linjalla saman vuoden syksynä. Tällöin sosiaalidemokraatit olisivat voineet selviytyä ehjin nahoin lokakuun bolševikkivallankumouksen nostattamasta myrskystä ja samalla päässeet eroon työväenliikkeen ”vähemmän toivottavista aineksista”.³⁹

Wiikistä puolueen tuli jatkossa ”valita jäsenensä” aiempaa huolellisemmin ja etenkin verrattuna vallankumousvuoteen, jolloin sosiaalidemokraatteja kiinnosti enemmän joukkoliikkeen rakentaminen eikä ”kehnompia aineksia” oltu kriittisesti seulottu pois puolueen uusien jäsenten joukosta:

Mutta ne, jotka se [puolue – M.K. huom.] ottaa vastaan, pitää sen kasvattaa hyväksi puoluetovereiksi, kansalaisiksi ja ihmisiksi. [...] Ja vaikkakin sosialidemokratia rakentaa työnsä työläisjoukkoihin, täytyy yhtenä sen valistustyön oleellisena päämääränä olla joukkojen vapauttaminen niille tyypillisistä ominaisuuksista, joita Gustave Le Bon sattuvasti, vaikkakin jyrkän kaavamaisesti, kuvaa. Toisin sanoen: alkuperäisten vaistojen johtamista laumaihmisistä on luotava ajattelevia, edesvastuustaan tietoisia yksilöitä, joita pitää koossa tieto yhteisistä eduista ja yhteisistä historiallisesta tehtävästä.⁴⁰

Viittaaminen tässä yhteydessä ranskalaiseen sosiaalipsykologiaan Gustave Le Boniin sopi hyvin yhteen tuonaikaisen diskursusin kanssa. Erityisesti porvariston parissa esiintyi pyrkimyksiä ymmärtää punaiseen kapinaan Suomessa johtaneita kehityskulkuja massojen psykologiasta käsin. Ruotsinkielisen porvariston keskuudessa, aikakauslehtien *Finsk Tidskrift* ja *Nya Argus* sivuilla (joita Wiik suurella todennäköisyydellä luki ollessaan ”maan alla”), Le Bonin näkemykset tulivat saamaan vastakaikua punaisia koskevissa näkemyksissä. Vietit ja primitiiviset vaistot – ei järki – olivat saaneet suomalaiset kapinoimaan ja tämä oli osoittanut massojen olevan primitiivisiä ja henkisesti kehittymättömiä.⁴¹

Työläiset ja isänmaa

Sisällissodan jälkeen valkoiset syyttivät punaisia ja sosialisteja maanpetoksesta ja pitivät työväenliikettä epäisänmaallisena voimana suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi oikeisto varoitti sosialistien ja marxilaisuuden internationalismista. Wiik torjui päättäväisesti tämänlaiset väitteet ja tuli muutoilleeksi sosialistiseksi isänmaallisuudeksi kutsutun periaatteen. Se pohjasi materialistiseen näkökulmaan ja Toisen internationaalien sosialistien näkemyksiin kansallisen itsemääräämisoikeuden ja vapautumisen sekä luokkataistelun keskinäisestä suhteesta. Niiden mukaan luokan ja kansakunnan välillä ei ollut ristiriitaa. Toisen internationaalien marxilaisten mielestä kansakuntien synty oli osa sosialistiseen internationalismiin johtavaa kehitystä: kapitalismin lakkauttamisen myötä myös kansakunnat tulisivat muuttamaan merkityksettömiksi. Sitä vastoin näkemykset kansakunnasta erosivat toisistaan – vanha, kosmopoliittisemmin suuntautuneen Ensimmäisen internationaalien aikainen näkemys, ja uudempi, jonka kehittäneillä sosiaalidemokraateilla oli kokemusta kansallisen luokkataistelun ja kansakunnan vapautukseen ja itsenäisyyteen tähtäävän kamppailun käymisestä samanaikaisesti. Jälkimmäisen kaltaiset kansallisen internationalismin muodot kehittyivät ennen kaikkea eurooppalaisten monikansallisten imperiumien sosiaalidemokraattien keskuudessa. Heille patriotismi ja luokkataistelu eivät olleet yhteensovittamattomia, vaan ennemminkin toisiaan vahvistavia voimia.⁴²

Mörnelle kirjoittamassaan kirjeessä Wiik tulee selvästi tois-taneeksi marxilaisen näkemyksen kansakunnasta. Kirjeestä käy ilmi Wiikin näkemys sosiaalidemokraattien ja työväenluokan roo-lista kansallisessa vapaustaistelussa:

Tämä kapina johti mm. itsenäisyyden menetys [sic] jota ei – minun nähdäkseni – tulla koskaan saamaan takaisin. Kun yhteiskunnallinen kehitys on kerran johtava sosialismin voittoon ja kansojen liittoon – mihin kapitalismin nykyisessä kehitysvaiheessa ei vielä ole edellytyksiä – , niin silloin Suomi on ilman muuta kuuluva joukkoon. Tämänlainen itsenäisyydestä luopuminen

on edistysaskel, yksi ihmiskunnan suurimmista. Sitä ennen, siis kansallisen kehitysvaiheen jatkuessa, olisi itsenäisyys ollut hyvästä. Olin aina sitä mieltä, että sen ehtona oli sosiaalidemokraattien vaikutusvallan jatkuminen ulkopoliitikassa koska vain siinä tapauksessa Suomi pyrki hyviin väleihin kaikkien kansojen kanssa. Aktivistithan pitivät parempana saksalaisen jätin harteilla kyyhöttävää Suomea joka heristää nyrkkiä Venäjälle. Omasta mielestäni olisi ollut parempi seistä omilla jaloillaan ja olla panemattakättä nyrkkiin.⁴³

Wiik ilmaisi ”nationalistisen internationalisminsa” kirjeessään Mörnelle. Poliittisen uransa alusta lähtien Wiik oli, useiden muiden suomalaisten sosiaalidemokraattien tavoin, pyrkinyt luomaan Venäjältä itsenäisen Suomen. Wiik oli eri tavoin osallistunut suomalaiseen kansalliseen vapaustaisteluun. Hän kuului puolueessaan niihin, jotka toimivat aktiivisesti Suomen itsenäisyyden saavuttamiseksi ja jotka samanaikaisesti osallistuivat kumoukselliseen ja laittomaan toimintaan tsaarinvaltaa vastaan yhteistyössä niin jääkäri liikkeen kuin bolševikkien kanssa. Vuoden 1918 jälkeen Wiik, muiden sosiaalidemokraattien tavoin, kritisoi oikeiston yhteistyötä ja liittolaisuutta keisarillisen Saksan kanssa, sillä heidän mukaansa se uhkasi Suomen itsenäisyyttä ja kansainvälistä asemaa. Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä Saksan antautumiseen se osoittautui myös yhdeksi oikeiston poliittisista virheistä, mikä uhkasi Suomen kansainvälistä mainetta.⁴⁴

Kirjassaan *Kovan kokemuksen opetuksia* Wiik tuli kritisoineeksi Suomen porvariluokkaa sen epäisänmaallisesta toiminnasta, joka oli hänen mukaansa seurausta porvariluokan itsekkästä luokkapoliitikasta. Toisin kuin muissa, pidemmälle kehittyneissä länsieurooppalaisissa maissa, joissa porvaristo oli tehnyt yhteistyötä työväen kanssa, Suomen porvariluokka oli itsepäisesti vastustanut yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka olisivat voineet parantaa työväenluokan materiaalisia ehtoja:

Mutta se antaa myös käsityksen porvariluokkamme laiminlyömissynneistä. [...] Se olisi kuitenkin, yhteiskunnallisesti hallitsevana luokkana, voinut tuntuvasti siihen vaikuttaa. Se olisi voinut

käyttää valtaansa luodakseen semmoista yhteiskunnallista tilaa, että koko työväenluokka olisi tuntenut olevansa osallinen isänsä maasta ja edesvastuussa sen kohtalosta.⁴⁵

Marx ja Engels olivat kylläkin *Kommunistisessa manifestissa* väittäneet, ettei köyhälistöllä ollut isänmaata. Wiikin kaltaiset kansalliset internationalistit tulisivat kuitenkin tulkitsemaan asian siten, että yläluokka oli riistänyt työläiseltä tämän oikeuden ja osallisuuden isänmaahan. Ruotsalaiset nuorsosialistit, joiden kanssa Wiik oli ollut tiiviissä yhteydessä 1910-luvulla, tulivat jopa rinnastaneeksi yläluokan työväelle kuuluvan isänmaan alueella olevaan vieraaseen miehittäjään.⁴⁶

Pelkästään suomalaiset kokemukset riittivät Wiikin mukaan osoittamaan, kuinka porvariluokka kerta toisensa jälkeen oli kieltänyt työläiseltä tämän oikeuden isänmaahan estämällä keisarin veto-oikeuden avulla yhteiskunnallisten uudistusten toteuttamisen. Pyrkinessään pitämään työväenluokan alistettuna nimenomaan porvarit hakivat Wiikin mukaan apua ulkovalloilta, ensin tsaarin Venäjältä ja myöhemmin keisarin Saksalta. Toisin oli Wiikin mukaan käynyt kehittyneissä eurooppalaisissa teollisuusvaltioissa: Bismarckin Saksassa oli saatettu voimaan sosiaalivakuutuksia ja Englannissa oli toteutettu työväenluokkaa hyödyttäviä yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka olivat vahvistaneet työväenluokan siteitä kansakuntaan. Lisäksi Wiik huomautti, että kunnianhimoisten yhteiskunnallisten uudistusten tekemiseen ei tarvittu suurvaltaa materiaalisine resursseineen, sillä edistyksellisen sosiaalipolitiikan ansiosta myöskään ”[P]ienen Tanskan työläiset. [...] eivät varmaankaan vaihtaisi maataan toiseen”.⁴⁷ Toisen internationaalien sosiaalidemokraattisesta jäsenistöstä osa – etenkin itävaltalaiset – eivät pitäneet kansakuntaa pelkkänä osana kapitalistista kehitystä, vaan kansakunnassa katsottiin olevan kyse ”kohtalonyhteydestä”. Kansakunnat, kansalliset identiteetit ja työväenluokan kansallistuneet olivat todellisia asioita, jotka olivat osa työväen elettyä maailmaa.⁴⁸ Wiik toi kerta toisensa jälkeen esille näkökulman, joka tarkasteli kansakuntaa muuhun kuin puhtaaseen materialismiin perustuen:

Mutta Suomen työläiset vaativat maansa itsenäisyyttä ei vain työläisinä, vaan myös suomalaisina. Tämä on seikka, jota ei paljon ole otettu huomioon, mutta jonka tasapuolinen arvostelija tunnustanee oikeaksi: Suomen työläisille eivät ole ollenkaan vieraita sellaiset tunteet kuin isänmaanrakkaus ja kansallinen itsetunto.⁴⁹

Wiik oli sitä mieltä, että oli olemassa kansakunta ja kansallinen kulttuuri, jonka puolesta työläinen oli valmis taistelemaan. Tämä suomalainen omaperäinen kulttuuri oli Wiikin mukaan läheisessä yhteydessä länsimaiseen kulttuuriin, ja vain porvariston luokkaitsekkyyks oli kieltänyt työläiseltä osallisuuden mainittuun kulttuuriin:

Hänen yhteiskuntaluokkansa on liian vähän saanut nauttia länsimaisen yhteiskuntajärjestyksemme parhaista hedelmistä voidakseen arvioida tätä käsitettä yhtä korkeaksi kuin paremmassa asemassa olevat yhteiskunnan jäsenet. [...] Mutta varsinkin osaa hän pitää arvossa kansansa omaperäisen luonteen ja sen kulttuurissa löytyvät kansalliset ainekset.⁵⁰

Länsimaisella yhteiskuntajärjestyksellä Wiik tarkoitti niitä demokraattisia arvoja, jotka erottivat länsimaat itämaista. Länsimaisten sosiaalidemokraattien näkökulmasta jälkimmäisille olivat tyyppillisiä autoritääriset ja puolifeodaaliset yhteiskuntajärjestelmät.⁵¹

Wiik tähdensi suomalaisen työläisen kansakuntaa ja isänmaata kohtaan tunteiden rakkauden syvyyttä, sekä sitä, että työväenluokka ymmärsi itsenäisyyden arvon. Porvarisluokan harjoittama proletariaatin riisto ei voisi koskaan poistaa työväen rakkautta isänmaahansa ja totisesti ”se [isänmaanrakkaus – M. K. huom.] herää tietoisuuteen, jos sitä loukataan, etenkin jos loukkaus tulee sivistyksellisesti kehittymättömämmän kansan (kuten Venäjän) puolelta”.⁵²

Venäläistä, suomalaista ja ruotsalaista – suomalaisen työväenliikkeen kehitystason asteet

Maaliskuussa 1919 K. H. Wiik ilmoittautui vapaaehtoisesti poliisille Helsingissä. Poliisi oli hetkeä aikaisemmin kuulustellut Ivar Hörhammeria saatuaan nimettömän vihjeen Wiikin piileskelystä tämän luona. Wiik ei halunnut saattaa ystäväänsä pinteeseen ja päätti ilmoittautua viranomaisille vapaaehtoisesti. Wiikiä vastaan ei käynnistetty varsinaista oikeudenkäyntiä ja hän saattoi jo samassa kuussa aloittaa uudelleen poliittisen toimintansa. Tämän teki mahdolliseksi oikeusministeri Karl Söderholmin antama lausunto, joka vapautti Wiikin kaikista epäilyistä ja syytteistä, jotka koskivat maanpetosta ja yllytystä kapinaan 1917–1918. Suomenruotsalaisessa oikeistolehdistössä päätöstä kuitenkin arvosteltiin ja oikeistolehti *Svenska Tidningen* johti joukkoa vaatimalla Wiikin asettamista oikeuden eteen osallisuudestaan punaisten kapinaan.⁵³

Wiik ei asettunut ehdolle eduskuntavaaleissa 1919 joissa SDP palasi eduskuntaan. Sitä vastoin Wiik valittiin joulukuussa SDP:n puoluehallitukseen.⁵⁴ Keväällä 1919 Wiik aloitti työn sosiaalidemokratian herättämiseksi henkiin ruotsinkielisten keskuudessa sekä tekemällä agitaatiomatkoja Ruotsalaisen Työväenliiton (FSA, Finlands svenska arbetarförbund) aikaisemmille ydinalueille Uudenmaan maaseudulla, että tekemällä aloitteen ruotsinkielisen sosiaalidemokraattisen työväenlehden *Arbetarens* julkaisemisen uudelleenkäynnistämistä. Lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti syyskuussa 1919. Wiikin ja sosiaalidemokraattien matkustaessa ristiin rastiin maaseutua herättääkseen henkiin työväestön poliittisen toiminnan tulivat he nopeasti huomanneeksi, että kommunistit, heidän uudet kilpailijansa vasemmalla laidalla, harjoittivat myös aktiivista järjestäytymis- ja valistustoimintaa suomenruotsalaisen työväestön parissa.⁵⁵

Sotien välisenä aikana Wiik tuli SDP:ssä omaksuneeksi anti-kommunistisen näkökannan. Wiikiä ei aluksi, puolueen oikeistoon ja vasemmistoon kuuluvien ryhmittymien välisen sisäisen valtataistelun aikana, laskettu kumpaankaan ryhmään kuuluvak-

si. Hänen katsottiin pitkään kuuluvan keskitiehen, eli suomalaisen sosiaalidemokratian niin kutsuttuun marxilaiseen keskustaan. Vasta myöhemmin, Lapuan liikkeen vuosina ja oikeistososiaalidemokraatti Tannerin vahvistettua otettaan puolueesta, Wiikistä tuli eräänlainen puolueen vasemmisto-opposition johtohahmo.⁵⁶ Wiikin antikommunismi – näkökanta josta hän piti kiinni koko sotien välisen ajan – perustui hänen marxilaiseen näkemykseen – sosiaalidemokraattisesta politiikasta: kommunismi oli utopistinen liike, joka oli syntynyt vastareaktiona vallitseville olosuhteille alikehittyneessä yhteiskunnassa. Venäläiset bolševikit yrittivät toteuttaa sosialismia maassa, joka ei ollut saavuttanut kapitalistista kehitysvaihetta.⁵⁷ Uudelleensyntyneen SDP:n syksyllä 1918 tekemä päätös ottaa selvästi etäisyyttä kommunismiin pohjasi Wiikin ylimääräiselle puoluekokoukselle kirjoittamaan luonnokseen, joka heijasti hänen näkemystään kommunismista utopistisena liikkeenä. Wiikin mukaan sosiaalidemokratian tehtävä demokraattisessa länsimaisessa yhteiskunnassa oli edellytysten luominen yhteiskunnan siirtymiselle sosialismiin, mikä toteutuisi vallankumouksen sijaan aktiivisella osallistumisella eduskunta- ja kunnallisvaaleihin.⁵⁸

Wiikin mielestä suurimman uhan suomalaiselle yhteiskuntakehitykselle muodostivat erityisesti maaseudun tietämättömiä massoja houkutteleet kommunistien kutsuhuudot. Wiikille kamppailussa kommunismia vastaan oli kyse kahden sivilisaation välisestä kamppailusta. Yhdessä Wiikin Masalan (ruots. Masaby) ruotsinkielisessä työväenyhdistyksessä pitämistä juhlapuheista, joka myöhemmin julkaistiin suomenruotsalaisen sosiaalidemokraattisen *Arbetarbladet*-lehden ensimmäisessä numerossa, hän teki täysin selväksi, kuinka länsi erosi idästä ja että Suomea pidettiin ulkomailla (Wiikin mukaan aiheellisesti) välimuotona mitä tuli sivilisaatioiden kehitystasoihin:

Mutta kuluneen vuoden tapahtumat maassamme ovat aiheuttaneet kohua kaukana maamme rajojen ulkopuolella ja siellä ollaan kysely, myös porvarispiireissä, että – kuten eräs suuri porvarillinen lehti Englannissa asian ilmaisi – pitääkö katsoa Suomen kuuluvan länteen vaiko ennemminkin itään. Kysymys ei mairit-

tele heitä, jotka kuluneen vuoden aikana ovat olleet vastuussa tapahtumien kulusta, mutta ymmärrämme aivan liian hyvin syyt siihen, että moinen kysymys on voitu esittää. Mitä siis merkitsee tämä ero idän ja lännen välillä, jota pidetään ratkaisevana arvioitaessa meidän maamme kulttuurista asemaa. Länsi on yhtä kuin kansanvallan peruskivi, valistunut kansan tahto ja sen varaan rakentuva laillisuus ja kulttuurin kehitys. Itä on yhtä kuin auktoriteettiperiaate, harvainvalta, mielivalta ja piittaamattomuus yhteiskunnan terveen, luonnollisen kehityksen suuntaviivoista.⁵⁹

Wiikin ja sosiaalidemokraattien näkökulmasta kommunismin toimintaympäristö Venäjällä oli kulttuurisesti jälkeenyäännyt ja länsieurooppalaisiin yhteiskuntiin nähden sivistyksellisesti toisenlainen yhteiskunta. Länsieurooppalaisille sosiaalidemokraateille sosialismi ei ollut vallankumouksen keinoin toteutettavissa sellaisissa yhteiskunnissa, jotka eivät olleet saavuttaneet kapitalistista kehitysvaihetta. Wiik, jonka kulttuurikäsitys pohjasi länsimaisen sivilisaation menestyksekkääseen pyrkimykseen luoda järjestäytynyt yhteiskunta, oli sitä mieltä, että suomalaisella kulttuurilla oli länsimaiset juuret. Uhka maan jatkuvalle demokraattiselle kehitykselle tuli puolestaan idän suunnalta. Wiikin näkemys on verrannollinen esimerkiksi ruotsalaisten sosiaalidemokraattien luonnehdintaan bolševismista ”tsarismien groteskina kuvajaisena”. Ruotsalaiset sosiaalidemokraatit kutsuivat Venäjän kommunismia Aasiasta peräisin olevaksi ”rutoksi” ja ”tartunnaksi”. Tämä ”socialismus asiaticus” oli länsimaita uhkaava tartuntauti, joka oli espanjantaudin tavoin levinnyt sodan köyhdyttämän Euroopan kovia kokeneen väestön keskuudessa.⁶⁰

Wiikin puhuessa luokkataistelusta hän saattoi alleviivata, että kyse oli myös länsimaisen ja itämaisen sivilisaation välisestä taistelusta. Vieraillessaan ulkomaisten sosiaalidemokraattien puoluekokouksissa hän tähdensi, että idän kynnyksellä seisovissa uusissa reuna- ja valtioissa, Suomi mukaan lukien, joissa erityisesti sosiaalidemokratia taisteli länsimaisen yhteiskunnan kehityksen puolesta, oli käynnissä sivilisaatioiden välinen kamppailu. Kahden sivilisaation välinen kamppailu kävi ilmi myös Wiikin Viron

sosiaalidemokraattien puoluekokouksesta *Arbetarbladetille* kirjoittamasta kirjeestä:

Asiain laita Tornioista Varsovaan asti ulottuvissa uusissa valtakunnissa on sellainen, että niissä idän ja lännen henget kamppailevat toisiaan vastaan. Kuullessaan uutisia työväenliikkeen luottamusmiesten vangitsemisista, kokousten hajoittamisesta ja kuolemantuomioista [...] kommunismista, joka tietyissä työväenluokan kerrostumissa on saanut jalansijaa – vaikuttavat ne suomalaisen mielestä niin kovin tutuilta. Se on idän vaikutusta myös meidän yhteiskuntaelämässämme. Olemme liian kauan eläneet yhdessä idän kanssa, jotta olisimme jo voineet päästä kokonaan eroon sieltä tulleista vaikutteista [...]. Vaikka idän henki edelleen vahva onkin, niin lännen hengelle kuuluu tulevaisuus.⁶¹

Kun huomioidaan Wiikin käsitykset sivilisaatiosta ja lännen kamppailusta barbaarista itää vastaan, voidaan päätellä hänen olleen sitä mieltä, että hänen sosiaalidemokratian ja kommunismin välistä taistelua koskevat näkemyksensä voitiin rinnastaa ikiaikaiseen taisteluun miekan ja käyräsapelin välillä.

Teoksensa *Kovan kokemuksen opetuksia* johdannossa Wiik viittasi Toisen internationaalin parissa kehitettyyn näkemykseen marxilaisuudesta, sekä siihen, kuinka kapitalismi tulisi aikanaan luonnonvoiman tavoin hävittämään kaikki vanhat, tästä perspektiivistä käsin kehittymättömät yhteiskunnat, Itä-Euroopan agraariset maat mukaan lukien:

Tutkittaessa niitä seikkoja, jotka ovat antaneet Suomen sosiaalidemokratialle leppymättömän ja kiivaan luokkataistelupuolueen leiman, on ensinnä otettava huomioon ne yhteiskunnalliset olosuhteet, joissa työväenliikkeemme on kehittynyt. Se on tavallaan samassa asemassa kuin niiden muiden agraarimaiden (etenkin Itä-Euroopan) työväenliike, joissa kapitalismi horjuttaa vanhaa talonpoikaistaloutta, köyhdyttäen ja suorastaan proletarisoiden suuria joukkoja maanviljelijäväestön vähemmän vastustus- ja kehityskykyisiä aineksia [...] Liittyessään työväenliikkeeseen anta-

vat nämä usein huutavassa hädässä sekä muutenkin alhaisella kehitystasolla olevat ainekset koko liikkeelle levottoman leiman.⁶²

Sisällissodan terrori oli siis ymmärrettävissä ainoastaan ilmauksena suomalaisia edelleen lujasti otteessaan pitävästä idän villistä barbarisuudesta ja venäläisestä autoritäärisestä perinteestä.

Wiik tuli sekä kirjassaan että muissa yhteyksissä tähdentäneeksi Ruotsin ajan perinnön merkitystä suomalaiselle yhteiskuntakehitykselle. Teoksessaan *Kovan kokemuksen opetuksia* Wiik ei kuitenkaan selkeästi viitannut Ruotsin ajan perintöön Suomen historiassa. Rivien välistä oli kuitenkin luettavissa, että kirjoittaessaan ”länsimaisesta kulttuuriperinnöstä” Wiik tarkoitti ruotsalaista oikeusperinnettä. Venäjän ajan autoritääriin hallinto oli Wiikin mukaan pelkästään jarruttanut Suomen demokraattista kehitystä.⁶³ Wiik oli jo aiemmin korostanut ruotsinkielisen työväestön merkitystä sosiaalidemokratialle Suomessa tämän toimissa Ruotsin ajalta jäljelle jääneiden perinteiden ja kulttuurin välittäjinä. Vuoden 1905 suurlakon jälkeen Wiik oli, kuten vuoden 1918 kohdalla, tuominnut työläisten parissa ilmenneen anarkismin ja väkivaltaisuudet, pitäen niitä (suomenkielisen) suomalaisen kansan alhaisen sivistystason ilmauksina. Tuolloin hän oli myös ehdottanut oman ruotsinkielisen sosiaalidemokraattisen puolueen perustamista, jolle olisi Suomen tulevaa kehitystä ajatellen ollut luontevaa tehdä yhteistyötä yli luokkarajojen porvarillisen Ruotsalaisen kansanpuolueen kanssa.⁶⁴

Sisällissodan jälkeen Wiik huomautti uudemman kerran, kuinka anarkismi ja terrori olivat olleet sodan aikana tyypillisiä nimenomaan suomenkielisten työläisten toiminnalle, mutta eivät ruotsinkielisten työläisten toiminnalle. Tämä kävi ilmi hänen kirjeestään Mörnelle:

Kapinan aikaa koskien on huomattava, että hyvin harvoissa tapauksissa ruotsalaiset syyllistyivät murhatöihin ja ylipäätään kyseinen ajanjakso sujui melkoi rauhallisissa merkeissä ruotsalaisalueilla, mikäli vieraspaikkakuntalaisia ei huomioida. Se kertoo hyvää ruotsalaisesta luonteesta.⁶⁵

Järjestötyö oli luonnollisempaa ruotsinkielisen työväen keskuudessa, koska heidän kulttuuriset perinteensä ja luonteensa olivat sellaisia, että ne sopivat parhaiten kärsivälliseen ja työtehtiäisyyttä vaativaan järjestötyöhön. Ruotsinkielisen työväestön keskuudessa edistyksellinen sivistystyö, sosialistiseen luokkatietoisuuteen herättäminen, lankeaisi hyvään maahan verrattaessa heitä vallattomiin (suomenkielisiin) suomalaisiin, jotka huomattavasti helpommin antautuivat harhaanjohtavien agitaattorien ja hämääriä tarkoituseriä omaavien utopistien vietäviksi. Toisin kuin Suomen ruotsalaiset, olivat (suomenkieliset) suomalaiset paljon vastaanottavaisempia lupauksille nopeasta tuloksesta. Wiikin mukaan vuosien 1917–1918 kovat kokemukset osoittivat, että suomalaiset innostuivat kaikenlaisista, mitä kyseenalaimista ”vallankumoussuunnitelmista”. Wiik ei kuitenkaan ollut mikään kielipoliittinen demagogi, joka olisi pyrkinyt pitämään mainitut kaksi kieliryhmää erillään toisistaan:

Kun minä joka miltei koko elämäni olen toiminut maamme ruotsinkielisen työväen keskuudessa, olen tilaisuudessa nyt puhumaan suomenkielisille tovereille, niin mistä heille puhuisin, ellei työväen kansainvälisestä solidaarisuudesta, siitä tunteesta, joka – yhteisten luokkaetujen muodostamaan vankkaan pohjaan perustavana – yhdistää eri maiden ja kansojen raatajajoukot yhteisiin ponnistuksiin yhteisen voiton saavuttamiseksi [...] [S]uomalaiset toverimme ovat edustajiensa kautta valtiopäivillä loistavasti osoittaneet mitä jaloimman ja selvänäköisimmän kansainvälisen solidaarisuustunteen läpituokemiksi. Tarkoitan sitä, millä tavoin he esiintyvät silloin, kun oli kysymys Suomen ruotsalaisten väestön kielellisten oikeuksien turvaamisesta [...] Tämmöistä tapaus- ta silmällä pitäen luulen uskaltavani väittää, että Suomen työväki selvemmin kuin useiden muiden maiden työläiset käsittää, miten tärkeä on ylläpitää ja kehittää riveissämme kansainvälisen solidaarisuuden pyhää tunnetta.⁶⁶

Wiik myönsi, että erot kieliryhmien kehitystasossa olivat selitettävissä hänen omaksumansa historiallisen materialismin näkökulmasta käsin: Suomessa asuvat ruotsalaiset ja suomalaiset

olivat kehittyneet eri tavoin ja eri olosuhteissa. Rinnakkain tämän kanssa Wiik tuli soveltaneeksi essentialistisia selityksiä, jotka koskivat suomen- ja ruotsinkielisten toisistaan eroavia luonteenominaisuuksia. Marxilaisena internationalistina Wiik oli kuitenkin sitä mieltä, että kaikki kansallisuudet, rodut, kulttuurit ja kielet – kunhan nämä ensin tajuaisivat, että kansainvälinen kapitalismi oli heidän yhteinen vihollisensa – kykenisivät yhteistyöhön sosialistisen yhteiskunnan luomiseksi. Rotuviha ja kielitaistelu olivat kaikesta huolimatta tunnusomaisia porvaristolle, eivät sosialisteille.

Yhteenveto

Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa Karl Harald Wiik kuului niihin älymystön edustajiin, jotka pukivat sanoiksi sekä ajatuksensa vanhan yhteiskunnan mädännäisyydestä että toiveensa uuden ja paremman aikakauden alkamisesta. Wiikin kannanotto teoksen *Kovan kokemuksen opetuksia* sivuilla heijasti sosiaalidemokraattisen puolueen kehitystä sisällissodan jälkeisenä aikana, mikä kiteytyi ajatukseen reformismista ja yhteistyöstä porvarillisten puolueiden kanssa puolueen tulevana linjana.

Wiik oli vakuuttunut sellaisten taloudellisten ja yhteiskunnallisten lainalaisuuksien olemassaolosta, jotka aiheuttaisivat yhteiskunnan asteittaisen siirtymisen sosialismiin. Hänen käsityksensä pohjasi Toisen internationaalien puitteissa muotoiltuun versioon tieteellisestä marxilaisuudesta, joka heijasti syntyäikänsa, 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun, eurosentristä näkemystä länsimaisen sivilisaation ylivertaisuudesta. Sosialismi oli teollistuneissa yhteiskunnissa kehittynyt yhteiskuntamuoto, ja Wiik sijoitti Suomen kehittymättömän idän ja pidemmälle ehtineen lännen välimaastoon. Sivistyneen lännen etuvartiosemana idän villiä raakuutta vastaan toimineissa uusissa reunavaltioissa sosiaalidemokraattien käymä luokkataistelu oli yhtä aikaa kahden sivilisaation välinen kamppailu, josta länsimaisesti valistuneet kansat ja kansakunnat tulisivat selviämään voittajina. Histo-

rialliset ja kulttuuriset siteet Ruotsiin olivat mahdollistaneet suomalaisille kehityksen länsimaiselta pohjalta. Valitettavasti maan yhteinen historia Venäjän kanssa oli heittänyt yhteiskuntakehityksen ajassa taaksepäin kohtalokkain seurauksin, josta vuosien 1917–1918 tapahtumat olivat kipeä todiste.

Vallankumouksen aikaan Suomen kansan atavismi ja raakuus olivat saaneet ilmauksensa hirvittäväällä tavalla. Se oli Wiikin mukaan osoitus sekä sosiaalidemokratian että työväenluokan kypsymättömyydestä. Wiikin näkemystä primitiivisestä kansasta voidaan myös tarkastella niin sivilisaation kuin etnisten luokitelujen näkökulmista: suomenkieliset suomalaiset olivat ruotsinkielisiä raaempia ja kehittymättömämpiä, ja syynä tähän olivat Wiikin mukaan Suomen kahden kieliryhmän välillä vallinneet olennaiset erot kulttuurissa ja kansallisessa luonteessa. Toisin kuin hänen oman aikansa valkoisten porvarilliset ja oikeistolaiset näkökannat, olivat Wiikin näkemykset lähellä reformistisista ajatusta massojen sivistämisen sisältämistä mahdollisuuksista. Sivistys nostaisi massat korkeammalle tasolle, joka mahdollistaisi koko ihmiskuntaa hyödyttävien suurtekojen aikaansaamisen.

Verrattaessa K. H. Wiikiä muiden maiden marxilaisiin, jotka hänen laillaan pohtivat sivilisaatioon, kansakuntaan ja etnisyyteen liittyviä kysymyksiä, hänestä paljastuu uusi puoli. Se osoittaa, että kolonialistiset ja eurosentriset ajattelutavat sekä etnisyyttä ja kansakuntaa koskevat diskurssit olivat osa suomalaista työväenliikettä ja sen harjoittamaa politiikkaa, ja niiden vaikutus on voinut olla voimakkaampi kuin mitä tähänastisessa suomalaisessa tutkimuksessa on osoitettu. Lisäksi käsillä oleva artikkeli osoittaa, että suomalainen reformistinen työväenliike seurasi muualla Euroopassa tapahtunutta kehitystä, jossa luokka yhdistettiin käsitteisiin sivilisaatiosta, kansakunnasta ja etnisyydestä.

Suomennos: Johan Ehrstedt

Viitteet

- 1 Hobsbawm 1994, 132–139.
- 2 Hornborg 1959, s. 162.
- 3 Blomqvist 2006.
- 4 Tuomioja 1982, s. 9–30.
- 5 Lähteenä on käytetty kirjan toukokuussa 1919 ilmestynyttä kolmatta painosta.
- 6 ”Hyvä menekki kirjalle”, *Suomen Sosialidemokraatti* 18.12.1918.
- 7 Pihanurmi & Poutiainen 1968, s. 286–287, 298, 307, 310–311.
- 8 Pihanurmi & Poutiainen 1968, s. 290, 307–311.
- 9 Tuomioja 1993, s. 217.
- 10 Wiik 1908, s. 6.
- 11 Pihanurmi & Poutiainen 1968, s. 25–30.
- 12 Berger & Smith 1999, s. 29.
- 13 Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918, Kansio 28: Käsikirjoituksia 1838–1944, K. H. Wiikin kokoelma, KA.
- 14 Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918, Kansio 28: Käsikirjoituksia 1838–1944, K. H. Wiikin kokoelma, KA.
- 15 Wiik 1919, s. 5, 8, 12, 71, 106.
- 16 Carey 1992, s. 3–22. Shaw-sitaatti sivulla 63.
- 17 Pihanurmi & Poutiainen 1968, s. 274, 307–311; Tuomioja 1982, s. 126–129, 138–140.
- 18 Wiik 1919, s. 60–63, 71.
- 19 Koivisto 2011, s. 269–271, 274–278.
- 20 Wiik 1919, s. 12.
- 21 Högnäs 1995, s. 141–150; Mattila 1999, s. 100–101, 104.
- 22 Blomqvist 2006, s. 319–320.
- 23 Möllerin puheenvuorosta ks. Andrae 1998, s. 178–179; Wiikin perusteluita puoluejohdosta eroamiselle ja SDP:n vallankumouksellisen linjan vastustamiselle ks. Tuomioja 1982, s. 9–12.
- 24 Wiik 1919, s. 14–15, 17–18, 37. Vrt. Möller 1918, s. 250–251.
- 25 K. H. Wiikin vappupuhe Helsingissä vuonna 1919, Kansio 5: 1917–1919, K. H. Wiikin kokoelma, KA.
- 26 Berger & Smith 1999, s. 15–17; Blomqvist 2006, s. 139–140.
- 27 K. H. Wiikin vappupuhe Helsingissä vuonna 1919.
- 28 Högnäs 1995, s. 144–145; Blomqvist 2006, s. 139–140.
- 29 ”Karl H. Wiik begär ordet. En förklaring och ett rentvåningsförsök” 8.4.1919, *Svenska Tidningen*.
- 30 Wiik 1919, s. 17.
- 31 Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918.
- 32 Wiik 1919, s. 8.
- 33 Wiik 1919, s. 24.
- 34 Wiik 1919, s. 5–6, 12.

- 35 Wiik 1919, s. 60.
- 36 Wiik 1919, s. 48–49.
- 37 Wiik 1919, s. 63.
- 38 Wiik 1919, s. 49.
- 39 Wiik 1919, s. 77.
- 40 Wiik 1919, s. 106.
- 41 Högnäs 1995, s. 147–148.
- 42 Blomqvist 2006, s. 75–83.
- 43 Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918.
- 44 ”Hur Finlands självständighet förverkligades”, päiväamätön käsikirjoitus 1918, Kansio 5: 1917–1919; ”Aktivismen och socialdemokratien”, käsikirjoitus 27.8.1918, Kansio 28: Käsikirjoituksia 1838–1944, K. H. Wiikin kokoelma, KA; Soikkanen 1975, s. 344.
- 45 Wiik 1919, s. 36.
- 46 Hentilä 1980, s. 82–90; Blomqvist 2006, s. 109–111.
- 47 Wiik 1919, s. 37.
- 48 Berggren 2001, s. 285–286.
- 49 Wiik 1919, s. 35.
- 50 Ibid.
- 51 Blomqvist 2006, s. 193–198, 312–313, 319–325.
- 52 Wiik 1919, s. 35–36.
- 53 ”Förre lantdagsmannen K. H. Wiik häktad”, *Hufvudstadsbladet*, 13.3.1919; ”K. H. Wiiks skuld”, *Svenska Tidningen* 17.3.1919.
- 54 Soikkanen 1975, s. 370–371.
- 55 Bondestam & Helsing 1978, s. 162–191.
- 56 Pihanurmi & Poutiainen 1968, s. 284–288.
- 57 ”Karl H. Wiik begär ordet. En förklaring och ett rentvåningsförsök”, *Svenska Tidningen* 8.4.1919.
- 58 Wiikin luonnos julkaistu teoksessa Soikkanen 1975, s. 335.
- 59 ”Österns och västerns princip. Tal av K. H. Wiik vid en fest i Masaby föreningshus den 13 juli”, *Arbetarbladet* 23.7.1919.
- 60 Blomqvist 2006, s. 318–325.
- 61 K. H. Wiik, ”Den sociala kampen i Estland”, *Arbetarbladet* 19.8.1920.
- 62 Wiik 1919, s. 5.
- 63 Wiik 1919, s. 35.
- 64 K. H. Wiik, ”Ett svenskt socialdemokratiskt parti i Finland”, *Arbetaren* 26.5.1906; Bondestam & Helsing 1978, s. 44.
- 65 Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918.
- 66 Tal i Viborg friluftsfest aug. 1919, Kansio 5: 1917–1919, K. H. Wiikin kokoelma, KA.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistot

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

K. H Wiikin kokoelma

Käsikirjoituksia 1838–1944

Kansio 5: 1917–1919

Kansio 28: Käsikirjoituksia 1838–1944

Sanoma- ja aikakauslehdet

Arbetsbladet 23.7.1919, 19.8.1920.

Arbetaren 26.5.1906.

Hufvudstadsbladet 13.3.1919.

Suomen Sosialidemokraatti 18.12.1918.

Svenska Tidningen 17.3.1919, 8.4.1919.

Kirjallisuus

Andrae, Carl Göran (1998): *Revolt eller reform. Sverige inför revolutionerna i Europa 1917–1918*. Tukholma: Carlsson.

Berger, Stefan & Smith, Angel (1999): ”Between Scylla and Charybdis: Nationalism, Labour and Ethnicity Across Five Continents, 1870–1939”, teoksessa Stefan Berger & Angel Smith (toim.), *Nationalism, Labour and Ethnicity 1870–1939*. Manchester: Manchester University Press, s. 1–30.

Berggren, Henrik (2001): ”’Min ras, min rot, min stam’: Rickard Lindström och den svenska arbetarklassen”, teoksessa Alf W. Johansson (toim.), *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet*. Tukholma: Prisma, s. 280–301.

Blomqvist, Håkan (2006): *Nation, ras och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen*. Stockholm: Carlsson.

Bondestam, Anna & Helsing, Alf-Erik (1978): *Som en stubbe i en stubbåker: Finlands svenska arbetarförbund 1899–1974*. Helsinki: Finlands svenska arbetarförbund.

Carey, John (1992): *The Intellectuals and the Masses. Pride and Prejudice among the Literary Intelligentsia, 1880–1939*. Lontoo: Faber and Faber.

Hentilä, Seppo (1980): *Veljeyttä yli Pohjanlahden. Suomen ja Ruotsin työväenliikkeen kosketuskohtia suuresta Sundsvallin lakosta Suomen kansalaissotaan*. Helsinki: Gaudeamus.

- Hobsbawm, Eric (1997): *Ytterligheternas tidsålder. Det korta 1900-talet: 1914–1991*. Tukholma: Prisma.
- Hornborg, Eirik (1959): *Man i ledet: minnen och episoder 1899–1927*. Tukholma: Norstedt.
- Högnäs, Sten (1995): *Kustens och skogarnas folk: om synen på svenskt och finskt lynne*. Tukholma: Atlantis.
- Koivisto, Hanne (2011): *Politiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua – Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistöälymyöstä 1930-luvulla*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/26458>.
- Mattila, Markku (1999): *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilisointilakiin asti*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Möller, Gustav (1918): ”Den sociala revolutionen”, *Tiden*.
- Pihanurmi, Kalevi & Poutiainen, Aimo (1968): ”Teoreetikko K. H. Wiik”, teoksessa Hannu Soikkanen (toim.), *Tiennäyttäjät 3: Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin*. Helsinki: Tammi, s. 265–311.
- Soikkanen, Hannu (1975): *Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937: Suomen sosialidemokraattinen puolue 75 vuotta*. Helsinki: Suomen sosialidemokraattinen puolue.
- Tuomioja, Erkki (1982): *K. H. Wiik: puoluesihteerin ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946. II*. Helsinki: Tammi.
- Tuomioja, Erkki (1993): *Kukkaisvallasta Kekkosvaltaan*. Helsinki: Tammi.
- Wiik, Karl H. (1908): ”Vad är Marx för arbetarna?”, teoksessa Karl H. Wiik & Runar C. Öhman, *Till Marx’ minne. Tvänne uppsatser*. Helsinki: Folktribunens förlag.
- Wiik, Karl H. (1919): *Kovan kokemuksen opetuksia: sananen Suomen työväelle*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta.